

Marta Kolářová: *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika.*

1. vydání. Praha: SLON, 2009, 263 stran, ISBN 978-80-86429-96-0.

Ve dnech 8.–10. července tohoto roku probíhal v italské Aquile summit G-8. Podíváme-li se na hlavní večerní zpravodajství v té době, zjistíme, že každý den mu věnovaly prostor jen Události České televize.¹ Zprávy TV Prima zveřejnily reportáž z tohoto summitu pouze osmého července,² stejně jako Televizní noviny na Nově.³ Přirozeně, prostor, věnovaný demonstracím, které bývají s takovou událostí spojeny, se v jednotlivých reportážích počítal na sekundy. Média přitom volila různé způsoby označení demonstrujících – od *antiglobalistů* přes *protestující proti globalizaci* až po jen *protestující*.⁴ Asi pouze malé procento diváků v tak krátkém vysílacím čase zaregistrovalo rozdílné mediální zobrazení protestu. Vždyť řekne-li se antiglobalismus, obvykle dochází k asociaci s černě oděným davem rozbíjejícím výlohy a bojujícím s policisty. Proto barevné tanečky a vařiči se zeměkoule, jež televizní reportáže přinesly tentokrát (začátkem července 2009), narušily dosavadní stereotypní vnímání demonstrací. Zároveň ale nikdo divákovi nevysvětlil rozdíl oproti jemu doposud známé formě protestu. Postihnout myšlenky a vývoj hnutí není totiž vůbec snadné, ve zpravodajství téměř vyloučené. Některá témata se proto setkávají s minimálním zájmem, který na sebe dále nabalí povrchní předsudky a pokroucené interpretace. A právě proto je nutné ocenit vydání recenzované publikace.

K tématům, která většinová česká společnost těžko chápe, patří nejen globalizace, ale i genderové otázky. Proto je záslužná činnost Sociologického nakladatelství (SLON), které původně ve spolupráci s nakladatelstvím Libri a od roku 2006 samostatně vydává ediční řadu *Gender sondy*. Ta se snaží českému čtenáři přiblížit otázky genderu a zároveň jej očistšovat od apriorních předsudků. Nejnovějším, v pořadí šestým titulem zmíněné edice se stala kniha Marty Kolářové *Protest proti globalizaci* s podtitulem *Gender a feministická kritika*. Světivě růžový obal této knihy, její poutavá anotace na zadní straně obálky, ale především nezvyklé spojení obou témat ji činí nepřehlédnutelnou na knihupeckých pultech.

Marta Kolářová, výzkumnice Sociologického ústavu Akademie věd České republiky, se dlouhodobě věnuje prostředí české radikální levice (včetně role ženy v českém antiglobalizačním hnutí). Vznik této případové studie zdůvodňuje potřebou „kontextualizovat [svá – poznámka autorky] zjištění a porovnat je s nejnovějšími zahraničními studii o hnutích proti globalizaci“ (Kolářová, 2009, s. 13). Právě toto rozhodnutí nezůstát jen u popisu zahraničních myšlenkových proudů, ale snažit se do nich zasadit české prostředí, činí tuto publikaci jedinečnou. Celý text otevírá velmi jasný úvod, kde si autorka vymezuje hlavní otázku práce: „Kde se setkává a míjí (světová i česká) antiglobalizační kritika s feministickou kritikou globalizace?“ (Kolářová, 2009, s. 15.) Následně si téma rozkládá na dílčí otázky, na něž se postupně zaměřuje v osmi kapitolách knihy. Tematicky je její dílo rozděleno na tři části: na charakteristiku antiglobalizačního hnutí, na protest proti globalizaci z pohledu genderu a nakonec na aplikaci genderové analýzy sociálního hnutí na české antiglobalizační hnutí.

První kapitola recenzované publikace vysvětluje, co je světové antiglobalizační hnutí a jak kritizuje globalizaci. Ostatně, již pojem antiglobalizační je sám o sobě problematický pro označení hnutí jako celku a autorka se k tomuto označení uchyluje spíše z ohledu na české prostředí. Jednotně označovat toto hnutí lze jedině v případě značného zjednodušení, protože je charakteristické právě svou různorodostí: „Dnešní konflikty antiglobalizačního hnutí staví měně na obhajování kolektivní identity a více na hledání soudržné individuality“ (Kolářová, 2009, s. 36). Autorka hovoří o „posttematickém zaměření“, jímž se toto hnutí liší od hnutí v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století profilovaných jedním tématem (například rasy, pohlaví či ekologie). Teprve v „souvislosti se spo-

lováním témat a obecnějším rámcem se vytváří i tolerance k různosti a inkluzivní identita“ (Kolářová, 2009, s. 38).

Různorodost se odráží též ve zkoumání současných sociálních hnutí. Autorka rozlišuje čtyři základní proudy pohledů, a to podle toho, jak souvisejí (antiglobalizační) hnutí s procesy globalizace a transnacionalizace. První, spíše evropský, vychází právě z tradice zkoumání protisystémových hnutí, konstituovaných na konci šedesátých let (tzv. nová sociální hnutí), ale protesty ze Seattlu v roce 1999 považuje za základní zlom. Druhý, bližší spíše americkému prostředí, vychází z teorie mobilizace zdrojů a politických příležitostí. Předpokládá, že aktéři reagují na globalizační výzvy a zároveň uvažují v nadnárodních souvislostech: „... *hnutí zůstávají lokální a národní, ale nově se mezi nimi utvářejí transnacionální kontakty“ (Kolářová, 2009, s. 24).* Třetí proud definuje současná sociální hnutí přímo globalizací: „... *sociální hnutí se globalizují rozsahem, globální spoluprací a zaměřením na globální problémy“ a vytvářejí „globální spojenectví ke změně globálního světa“ (Kolářová, 2009, s. 25).* Pro současnou diskuzi v zahraničí je relevantní především tento proud a pak ještě čtvrtý, který kombinuje předchozí přístupy, snaží se je přizpůsobit současnosti a reflektovat nové jevy, odmítá se spokojit s konstatováním, že tato hnutí „*jsou logickým důsledkem globalizace“ (Kolářová, 2009, s. 26).* Přitom poslední proud poskytuje zřejmě nejlepší teoretický základ ke zkoumání aspektů současných sociálních hnutí, a proto se k němu ve své knize přiklání i sama autorka při svém popisu ideologických rámců, složení a taktik antiglobalizačního hnutí.

Autorka tento přístup nově používá pro charakteristiku českého antiglobalizačního hnutí, a to se zřetelem na protest v Praze v roce 2000.⁵ České prostředí je výrazně levicové a antikapitalistické, nepropojené s odbory ani s neziskovými organizacemi, bez jednotčích identity. Jde o „*různé hlasy, které mluví také proti sobě“ (Kolářová, 2009, s. 74).* Téma globalizace sem bylo podle autorčina názoru přeneseno v antiglobalizační fázi ze zahraničí, a to jako dočasný „*nadrámec“.* Zároveň došlo však k dlouhodobější difuzi prvků ze zahraničí ve formách komunikace (tzv. *Indymedia* na internetu) nebo ve formách protestu (přijetí poutavých a méně konfrontačních protestních taktik, jež ale byly osobitě upraveny).⁶ V Praze se poprvé objevil antiglobalizační protest (tzv. *Global Street Party* v roce 1998) téměř rok a půl před událostmi v Seattlu. Východní Evropa se rozříščeností hnutí liší od popisů západních hnutí. Hnutí zde nemá zkušenosti se spoluprací mezi jednotlivými tzv. novými sociálními hnutími. Autorka se domnívá, že se zde také výrazněji rýsují konflikty v sítích komunistické (autoritářské) a anarchistické (neautoritářské) levice. Dále zdůrazňuje, že při vytváření stávajících modelů se většina západních studií zaměřovala spíše na formu protestních událostí samotných, nikoli však na vývoj hnutí v mezidobí. Každý protest ale potřebuje své podhoubí, které vyrůstá lokálně a má své specifické rysy.

Další (druhá) část recenzované knihy je věnována feministické kritice globalizace. Nejdříve autorka zprostředkovává témata západního feministického diskurzu v souvislosti s globalizací. Především se „*interdisciplinární globalizační teorie často genderu vůbec nedotýkají“ (Kolářová, 2009, s. 82).* Na genderové nerovnosti v globalizačním rámci výzkumy poukazují, ale všímají si hlavně témat globálně vládnoucí maskulinity, žen ve výrobě nebo migrujících za prací, jakož i oslabujících funkcí sociálního státu. Výzkumy je tak podložena kritika neoliberalních stránek globalizace, zatímco otázky politiky a kultury dosavadní výzkum příliš nepostihuje. Tato kritika však podle autorčina názoru nereflektuje prostředí tzv. druhého světa, kde se globalizace projevuje odlišně od tzv. třetího nebo prvního světa. Témata genderových nerovností a globalizace se nutně navzájem nevyklučují. Otázka genderových nerovností není v zahraničním antiglobalizačním hnutí pevně zasazena do ideologického rámce. Hnutí se zaměřuje na nerovnosti třídní nebo rasové a je spíše maskuliní. Téma genderu vnáší tedy pouze nepočetné feministické skupiny, navíc marginalizované formou protestu hnutí.

Poslední (třetí) část recenzované knihy se snaží aplikovat teorii genderu v sociálních hnutích v praxi. Autorka hledá takové studie sociálních hnutí, které by na ně nahlížely

genderovou optikou, protože v českém jazykovém prostředí takový rozměr výzkumu chybí a ani na Západě není běžný. Autorka nabízí tedy přehled pohledů na gender v sociálních hnutích, aby mohla později vyzkoušet, jak západní modely obstojí pro české antiglobalizační hnutí. V sedmé kapitole autorka zúročuje data, která dlouhodobě shromáždila nejen osobní účastí na protestech, při rozhovorech s aktivistkami a s aktivisty, ale i kvantitativní a kvalitativní textovou a obsahovou analýzou anarchistických periodik. Srovnává je s teoretickými východisky popsány dříve. Odpovídá na otázku, k níž vlastně v celé knize postupně směřuje: „... jak se české globalizační hnutí zabývá tématem gender a globalizace, jak se jeho rámeček prolíná s feministickou kritikou globalizace a jaké jsou genderové charakteristiky českého antiglobalizačního hnutí“ (Kolářová, 2009, s. 17). Závěr, k němuž dospívá, v podstatě potvrzuje její dřívější teze o lokálních charakteristikách a vnitřní dynamice hnutí, které může přejímat dynamiku zvětšující a utvářet krátkodobé koalice za účelem protestu, i o marginalizaci feminismu v hnutí.

Okrajové umístění feministické kritiky v českém antiglobalizačním hnutí je podle autorčina názoru dáno malou účastí žen na organizaci protestů, nízkou soudržností rámců globalizace a feminismu, nezájmem anarchofeministek o spolupráci s institucionalizovanými ženskými neziskovými organizacemi, které téma v České republice nastolovaly, a v neposlední řadě formou protestu, která nenahrává viditelné účasti žen. Autorka poukazuje na to, že jedinými, které otázku genderu do antiglobalizačního hnutí mohou vnést, jsou samotné feministky. Anarchofeministky se ale v českém prostředí věnují spíše lokálním problémům rodiny, dětí či vzdělávání. Rozměr kritiky volného trhu a narůstajících rozdílů mezi tzv. prvními a třetími světem, ve feministickém pohledu vyjádřený například zvýrazněním problematiky *sweatshopů* (využívání ženské a dětské otrocké práce k levné výrobě textilu a obuvi), v českém prostředí příliš nerezonoval. Zdejší radikální levice se potýká s problémem nastolení kritiky neoliberalismu, a tedy i souvisejících témat, a s jejím zařazením do širšího diskurzu. České prostředí je samo roztržštěné a – na rozdíl od hnutí na Západě – jej nedefinuje inkluzivní identita, protože zde v minulosti neproběhlo období tzv. nových sociálních hnutí, jejichž myšlenky se dostávají ke slovu až po sametové revoluci. Praha v roce 2000 se však stala ukázkou „transnacionální kolektivní akce“, formou společného protestu, která jasně ukazuje, že hnutí je schopné přejímat impulzy ze zahraničí a že může docházet k myšlenkové difuzi, z hlediska genderu podle autorčina názoru spíše na úrovni reálných osobních kontaktů než mediálních zobrazení.

Autorka se snaží o maximální objektivitu, nezátíženou jediným *a priori* definovaným přístupem, což jí umožňuje s přístupy pracovat a porovnávat je. Rozumně se vyhnula nástrahám užití genderově specifického jazyka a rozhodla se pro zařazení jazykové formy, čímž určitě přispěla k celkové srozumitelnosti publikace pro čtenáře. Zároveň nezůstává jen u analýzy diskurzů, ale využívá i metodiky přímého pozorování, takže se vyhýbá zkreslení, které by vzniklo pouhým rozbořením mediálních obrazů. Kromě hlavního vysvětlení, proč se antiglobalizační diskurz míjí s feministickou kritikou globalizace, nabízí recenzovaná kniha první analýzu genderových taktik hnutí v České republice. Dlouhodobé sledování hnutí umožnilo autorce dosáhnout zajímavých výsledků při srovnání zahraničních teorií a studií, zkoumajících antiglobalizační hnutí (včetně popsání jeho taktik), a genderových aspektů globalizace (včetně vysvětlení podstaty feministické kritiky globalizace). Právě jejich přehled přináší kniha do českého prostředí, čímž se liší od dosavadních popisných historických a politologických prací.

Jak bylo tedy naznačeno, recenzovaná kniha je svým obsahem pro české prostředí rozhodně jedinečná a její téma natolik komplexní, že má potenciál zaujmout čtenáře různých sociálněvědních oborů. Ze sociologického pohledu nabízí rozbor chování české radikální levice, jak utvářela zdejší antiglobalizační protest. Z pohledu kulturních studií jsou inspirativní současné otázky genderu. Z pohledu rozboru mediálních obsahů se autorka vyhýbá nastražené pasti reality, když se neomezila pouze na mediální prezentaci a sebereprezentaci hnutí. Politolog najde v knize zajímavé teoreticky popsané strategie (s důrazem

na difuzi), díky nimž se myšlenky v hnutí šíří. Pro jakéhokoli zájemce o současné dění, včetně samotných aktérů antiglobalizačního hnutí, může být publikace klíčem k pochopení složité mozaiky různorodosti celého hnutí.

S pečlivostí vlastní celé práci se autorka nezapomněla zmínit o možných nedostatcích, které by její studii mohly být vytčeny, které ale vyplývají ze samotné podstaty práce (jediná výzkumnice při protestu nemůže být na více místech najednou, časově ohraničené sledování alternativních médií těsně před a po protestech, časově omezený rámec antiglobalizační fáze českého hnutí). Nenechala tak mnoho prostoru pro kritiku recenzenta. Nezbývá tedy, než se omezit jen na drobnou poznámku, že čtenář by se mohl cítit zmaten některými pojmy, které se poprvé bez vysvětlení objeví v textu (například *sweatshop*). Nemá však důvod panikařit a začít listovat ve věcném rejstříku. Všechny se objeví vyložené později, tam, kde jsou pro text relevantnější. Naopak je třeba ocenit jasnou, přímočarou a přehlednou strukturu a úvod, který čtenáři dále usnadňuje orientaci.

Knihy je dobrá a přináší do české kotliny nové přístupy a pohledy. Zároveň ale zůstává dizertační prací, vědeckou studií a jako taková váže jen určitý čtenářský okruh. Pokud tedy někdo hledá spíše čtivý a poutavý přehled, pohlížející na problémy globalizace očima ženské autorky, lze mu doporučit knihu kanadské novinářky Naomi Kleinové, která vyšla v českém překladu pod názvem *Bez loga (Praha: Argo, 2005)*.

Lenka Soukupová

¹ Česká televize měla na místě vlastního komentátora, což zvýšilo její zájem o zařazování zpráv. Archiv Událostí, včetně možnosti výběru relevantních reportáží, je dostupný na: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/podle-data-vysilani/> (přístup: 14. 7. 2009).

² Zprávy TV Prima, 8. 7. 2009, 21:44–23:22 hodin, [http://www.iprima.cz/index.php/plain_site/content/view/full/99510/\(name\)/date](http://www.iprima.cz/index.php/plain_site/content/view/full/99510/(name)/date) (přístup: 14. 7. 2009).

³ Televizní noviny, 8. 7. 2009, http://www.tv-online.tv-on-line.cz/nova_tv_archiv (přístup: 14. 7. 2009).

⁴ Citace viz jednotlivé reportáže, uvedené v poznámkách 1–3.

⁵ České antiglobalizační hnutí autorka časově řadí do období 1998–2002, tedy až před summit NATO, který ale již nezkoumá vzhledem k odlišnému zaměření protestní akce.

⁶ České antikapitalistické hnutí se setkala s taktikami nejen černého proudu, spojeného s anarchismem a s bojem proti státním složkám, ale i bílého, který k takovému boji používá zcela neškodných zbraní, a růžového, který je postaven na performanci. Například taktiky růžového bloku byly v českém prostředí přejaty, ale v oranžovém barevném provedení.